

Korencsi Attila

A magyar jegybanki tevékenységek értékalapozottsága

**Value-Based Operations
by the Hungarian Central Bank**

Összefoglalás

A cikk bemutatja a magyar jegybanki tevékenységek és az önálló nemzeti bank létesítésének történeti csomópontjait. Különös hangsúlyt helyez ezek értékrendi megalapozottságára, a hazai pénzügytörténetben tetten érhető pénzügyi innovációkra. A 21. század összetett kihívások elé állít bennünket, világszerte új megközelítésmódot követel a gazdaságpolitikában és pénzügyekben. Ez Magyarországon megújult, innovatív és proaktív központi banki cselekvéshez vezetett. A jegybanki politika erős etikai és értékorientált alapokon képes megújítani a pénzügyi rendszert.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: E42, E52, E60, H03

Kulcsszavak: jegybank, monetáris politika, gazdaságpolitika, jogi kultúra, közpénzügyek

Summary

This article presents the historical milestones in the evolution of Hungarian central banking activities, and the establishment of the Magyar Nemzeti Bank, the independent national central bank. It lays special emphasis on the scale of values and financial innovations in domestic financial history. The 21st century has led to the emergence

DR. KORENCSEI ATTILA, a Magyar Nemzeti Bank Compliance főosztályának vezetője (korencsia@mnb.hu).

of complex challenges, and requires new approaches in economic policy and finance worldwide. These have resulted in renewed, innovative and proactive central banking action in Hungary. The central bank's policy may be capable of renewing the financial system on firm ethical and value-oriented grounds.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: E42, E52, E60, H03

Keywords: central bank, monetary policy, economic policy, legal cultures, public finances

KÖZJOGUNK TÖRTÉNETI DIMENZIÓI

Az államalapítás 1025. évfordulójára való előkészületként, az államalapító magyar király életművének megismertetésére és további kutatására *Szent István 2025* címmel ötéves programsorozatot indított az Emberi Méltóság Tanácsa és a Magyar Polgári Együttműködés Egyesület.¹

Az ország és a nemzet életének kereteit mai napig meghatározó értékrend és hagyomány gyökerei mélyre nyúlnak, így Alaptörvényünk *Nemzeti hitvallása* méltán hivatkozik arra, hogy „Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette”. Szent István államalkotó tevékenysége, életműve példaértékű a mai nemzedékek előtt is.

A magyar jegybank számára is kiemelkedő jelentőséggel bír ez a felkészülési időszak, tekintettel arra, hogy *2024-ben ünnepeljük a Magyar Nemzeti Bank alapításának századik évfordulóját*. Azonban ez az alapítás sem előzmény nélküli, hosszú folyamat vezetett el az önálló magyar jegybank létrejöttéig.

Magyarország Alaptörvénye értelmében a Magyar Nemzeti Bank Magyarország központi bankja.² Az önálló magyar jegybank a Magyar Nemzeti Bank létesítéséről és szabadmáról szóló 1924. évi V. törvénycikk szabályai szerint 1924. május 24-én alakult meg. A magyar jegybank által ellátott feladatoknak is van történetisége. A magyar állam megalapításától kezdve az uralkodó, illetve a közhatalom gyakorlásában részt vevő személyek és intézmények számos olyan feladatot elláttak (például pénzkibocsátás, a pénzügyi rendszer szabályozása, nemesfém- és pénztartalékok képzése), amelyek jelenleg már a jegybankok feladatai közé tartoznak.

A történeti vizsgálódásnak azonban a jelenre is kihatása van, hiszen Alaptörvényünk világosan kimondja, hogy az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és a történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.³ Történeti alkotmányunk vívmányairól az Alkotmánybíróság megállapította,⁴ hogy „az Alaptörvény ablakot nyit közjogunk történeti dimenziójára, ráirányítja a figyelmet azokra az intézménytörténeti előzményekre, amelyek nélkül mai közjogi viszonyaink és általában jogi kultúránk gyökér nélküliek lennének”. Ennek megfelelően az egyes közjogi intézményeink, így a Magyar Nemzeti Bank feladatait vizsgálva figyelembe kell vennünk a jogi intézménytörténet releváns forrásait is.

A Magyar Nemzeti Bank (a továbbiakban: MNB vagy jegybank) sarkalatos törvényben meghatározott célokat követ, és feladatokat lát el.⁵ Az MNB elsődleges célja az árstabilitás elérése és fenntartása. Az MNB elsődleges céljának veszélyeztetése nélkül támogatja a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának fenntartását, ellenálló képességének növelését, a gazdasági növekedéshez való fenntartható hozzájárulásának biztosítását és a rendelkezésére álló eszközökkel a kormány gazdaságpolitikáját. Az MNB legfontosabb feladatai közé tartozik a monetáris politika meghatározása és megvalósítása, a pénzkibocsátás, az ország hivatalos deviza- és aranytartalékának képzése és kezelése, devizaműveletek végzése, statisztikai adatok gyűjtése, a pénzügyi infrastruktúrák szabályozása és felügyélése, a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának biztosítása, valamint felügyelete.

A MAGYAR PÉNZKIBOCSÁTÁS ÉS MONETÁRIS POLITIKA TÖRTÉNELMI FORRÁSVIDÉKE

A magyar állam intézményrendszerének kialakítását Szent István király államszervező tevékenységéhez kötjük, amelynek meghatározó metropolisza Esztergom volt. Esztergom szorosan összekapcsolódik a magyar állam kialakulásával, s így a magyar pénzkibocsátás és monetáris politika forrásvidékének is tekinthető. Szent István király születésének, koronázásának, a magyar állam megalapításának helyeként és a korai Árpád-korban meghatározó gazdasági, pénzügyi központként Esztergom kiemelkedő történeti örökség hordozója.

István a nyugat-európai szokásokhoz kapcsolódva kezdte meg a pénzek kibocsátását, az első pénzverde Esztergomban létesült. Középkori kettős pecsétjében tornyos fallal védett városkép látható, Esztergom királyi városának 13. századi ábrázolása, a város kiemelkedő palotájával, amely a pénzverő kamara házával azonosítható.

Az esztergomi érsek a pénzverés felügyeletében kiemelt ellenőrző szerepet töltött be (Kahler, 1987). A korai előzményekkel rendelkező, de IV. Béla király idejére kiteljesedő jogintézmény,⁶ a pizetumjog keretében az érsek a megbízottja (a pizetárius) által felügyelt a pénz verésére, emellett a pénzverés szerszámainak őrzésében a pizetárius garanciális ellenőrző szerepet töltött be.⁷ Esztergom pénzügyigazgatásban betöltött kiemelt helyzetére utal, hogy Kálmán király 1100 körüli dekrétuma szerint Magyarország összes királyi adójövedelmét szintén ide kellett beszolgáltatni, arra a helyre, ahol évente az új pénzt is verték.

Esztergom Kovácsinak nevezett városrésze volt a királyi kovácsok és pénzverők települése (villa monetarium). A település területén végzett régészeti kutatások azt bizonyítják, hogy a 10. századtól kezdve folyamatosan fontos fémműves központ működött itt. A pénzverők királyi tisztviselők voltak, akik a pénzverő kamaraispánok fennhatósága alá tartoztak. Az esztergomi kamaraispánok legtöbbször esztergomi polgár is volt.

IV. Béla király a tatár pusztítás után a királyi székhelyet Budára helyezte, és 1256-ban az esztergomi királyi palotát véglegesen az érseknek adományozta. 1255-ben pedig már megindult a pénzverés az új budai pénzverdében. Igaz ugyan, hogy még hosszú ideig az esztergomi pénzverők jártak át Budára, s az esztergomi pénzverde

nem szűnt meg azonnal, de fokozatosan veszített jelentőségéből, és a 14. századra a „Buda-esztergomi pénzverő kamara” elnevezésben élt tovább. Meglévő kiváltságaival, intézményeivel, jelentős polgárságával és építményeivel Esztergom továbbra is az ország legjelentősebb városai közé tartozott, és mint érseki székváros, ahol nagyszámú egyházi intézmény koncentrálódott, a középkori Magyarország kulturális és művészeti életének egyik legfontosabb központja maradt (Horváth, 2001).

Az Árpád-kor végére tehát megszilárdult a pénzkibocsátás körüli jogosultságok rendszere. I. (Anjou) Károly király pénzreformja a pénzügyi rendszer stabilitása érdekében végrehajtott további jelentős lépés volt. Bevezette az aranypénzt, megszűnt az évenkénti pénzűjtás (vagy inkább pénzrontás), 12 pénzverő kamara élén kamarabérlők álltak, évente megújítandó kamarabérleti szerződéssel.

Az 1323. január 6-án Temesváron kelt oklevelében I. Károly király a pénzverés megújításának céljairól így rendelkezett: „...országunk egykori jólétének helyreállítására és a közérdek javára, maradandó értékű és egész országunkban mindenütt forgó új, jó pénzt veressünk”. Az alkotmányos alapértékként ma is vallott, a közjót, az ország jólétét biztosító pénzforgalom követelményének szép példája ez a királyi okirat.

I. Károly király kiterjesztette a pizetumjoghoz kapcsolódó feladatokat is, így a hamisítások megakadályozása, a pénzverés körüli rendészeti feladatok ellátása, a királyt illető jövedelmek beszedése – mindez legalább „4 szem elv betartásával”, bizottsági rendszerben, az érsek és a tárnokmester emberei bevonásával – a pizetumjog gyakorlása keretében történt.⁸

A pizetumjog nagyszerűen példázza azt a történeti hagyományt, hogy a pénzverés feletti felügyeletbe a király egy tőle független tekintélyt vont be; a későbbi jegybanki feladat és autonómia egyik aspektusának korai előzményét azonosíthatjuk ebben.

A MODERN JEGYBANKOK KIALAKULÁSA

A modern jegybankok a 17. század második felétől kezdve jöttek létre Európában.⁹ Ausztria csak a 19. század elején lépett erre az útra, az Osztrák Nemzeti Bankot alapító császári pátenst Ferenc császár 1816-ban adta ki. Tekintettel azonban arra, hogy a császári pátenst a magyar országgyűlés nem hagyta jóvá, annak közjogi érvényességét hazánkban vita tárgyává tették. Ténylegesen azonban az Osztrák Nemzeti Bank látta el a birodalmi központi bank szerepét, jegybanki műveleteket hazánkban is folytatott, az általa kibocsátott „bankócédulák” (bankjegyek) a fizetési forgalom részévé váltak. Az osztrák jegybank szabadalmát tízévente hosszabbították. Fontos kérdés maradt azonban az önálló magyar jegybank létesítése, ez az 1848. márciusi 12 pont követelése között is szerepelt. Az 1848. áprilisi törvények, de az 1867-es kiegyezés is rendezetlenül hagyta a jegybankkérdést, így 1877-ig továbbra is az Osztrák Nemzeti Bank látta el a jegybanki funkciókat Magyarország területén is. A saját nemzeti bank körüli közjogi viták mellett azonban az Osztrák Nemzeti Bank, valamint az igen kiterjedt hazai takarékszövetkezeti hálózat jelentős szerepet töltött be a honi gazdaság forrásokhoz juttatásában. A nemzeti érzület fontossága mellett a nemzeti érdek is megkívánta, hogy a jegybank (még ha osztrák is) biztosítsa a hazai piaci likviditást, teremtsen forrásokat, hitellehetőséget a vállalkozások számára.

1877-ben lejárt az Osztrák Nemzeti Bank szabadalma, ekkor megegyezés született a „részleges paritásos” közös bank létesítéséről. Az osztrák és magyar felek tíz évig lemondtak arról, hogy területükön önálló jegybankot hozzanak létre. 1878-ban megalakult a Monarchia közös jegybankja, az Osztrák–Magyar Bank, Bécsben és Budapesten egyenrangú igazgatóságok létrehozásával, rotálódozó osztrák és magyar kormányzóval, valamint egy osztrák és egy magyar alkormányzóval.

Az Osztrák–Magyar Bank fontos szerepet játszott a magyar piac finanszírozásában, hitelkeret rendelkezésre bocsátásában, valamint a kiegyezés gyümölcseként a monetáris és fiskális összhang biztosításában. A Monarchia egész területére kiterjedő valuta-reformot hajtottak végre, megtörtént az aranyfedezetre való áttérés, ennek megalapozására a jegybanki aranyvásárlások növekedtek, 1892-ben bevezették az aranykorona pénznemet. Wekerle Sándor pénzügyminiszter államháztartási stabilizációja deficitmentes magyar költségvetést eredményezett, a pénzügyigazgatási és a monetáris politikai törekvések jól szolgálták az ország gyarapodását.

AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR JEGYBANK ALAPÍTÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

Az önálló magyar jegybank megteremtése szempontjából különösen fontosnak tekinthetők az 1924-es alapítást közvetlenül megelőző évek, az első világháború után a széteső Monarchia és a trianoni békediktátum közelsége által meghatározott fél évtized.

Hegedüs Lóránt, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank igazgatója (később maga is pénzügyminiszter) már az első világháború kitörése előtt baljós képet festett a jövőről, mikor így írt az 1914. július 23-án, a pénzügyminiszternek a pesti nagy bankok vezetőivel Budán tartott tanácskozásáról: „Midőn egybegyűltünk, [a miniszter] előadta, hogy a Monarchia képviselője Belgrádban ultimátumot fog átadni, megvilágította tartalmát, s hozzátette, hogy a végzetes jegyzék öt órakeret adatik át. Erre az ablakon át tomboló viharfelhőt látunk, süvítő orkán tör ki, a szomszéd ház teteje megmozdul, és cserepei beröppölnek a komor tanácsterem ablakán, a kertben gyökerestül borulnak ki a fák, s bent a teremben egyik lámpaüveg a másik után pattan széjjel kísérteties csengéssel. Egymásra nézünk. Kivesszük óránkat: öt óra van” (Hegedüs, 1920).

A háború, ahogyan előre látható volt, recessziót, bankcsődöket, az aranykészlet csökkenését, pénzügyi pánikot eredményezett. Megrendült a bizalom a pénzügyi rendszerben, az egyre növekvő állami kiadások finanszírozása nagy nehézségbe ütközött, az infláció jelentősen nőtt. Ezzel párhuzamosan a jegybanki autonómia csökkent, az államadósság növekedett. A bajokat csak tetézte az 1919-es kommunista diktatúra, amely a „pénz uralmát” megszüntető ideológia jegyében a közös jegybank magyar részlegét is államosította. Nem véletlen, hogy 1919 végére az első feladatok közé tartozott a jegybanki autonómia helyreállítása, a költségvetés jegybanki finanszírozásának és a fedezetlen pénzteremtésnek a leállítása.

A háború végével alakulófélben lévő új államok szinte azonnal hozzáláttak szuverenitásuk egyik fontos kifejezőjének megvalósításához, a saját monetáris politika és pénzkibocsátás megteremtéséhez. Még létezett és működött az Osztrák–Magyar Bank, és még nem jöttek létre az új nemzeti jegybankok, de a bankjegyközösség megszűn-

tetése fő szempont volt, először a koronabankjegyek felülbélyegzése, majd új pénzek bevezetésével bankjegycsere révén.

Az 1919. szeptember 10-én Saint-Germain-en-Laye-ben aláírt osztrák békeszerződés 206. cikke és az 1920. június 4-én Versailles-ban aláírt magyar békeszerződés 189. §-a egyöntetűen elrendelte az Osztrák–Magyar Bank felszámolását. A győztes hatalmak által összeállított nemzetközi Felszámoló Bizottság felügyelte a folyamatot.

A megszüntetési folyamat közepén álló közös jegybank jelentésében szintén számot vet a kialakult helyzettel: „Az elmúlt esztendő [1920] a legbaljóslatúbb volt Magyarországon ezeréves történetében. A legfájdalmasabb békeszerződést kellett megkötönni, amely Magyarország sorsát a távlati jövőben előre kiszámíthatatlan módon fogja befolyásolni. Az ország ezt a megpróbáltatást felelősségérzettel fogadta, s lehetőség szerint újjá akarja építeni azt, amit a szerencsétlen béke elpusztított.”¹⁰

Magyarország a trianoni békediktátum következményeként súlyos társadalmi és gazdasági krízishelyzetbe került. Elveszítette területe és lakossága kétharmadát. A gazdasági és társadalmi szövet teljesen szétszabdaldódott, az anyagi veszteségnél azonban jelentősebb volt a lelki trauma és reményvesztettség, amin mindenképpen úrrá kellett lenni, hogy az ne gyengítse még jobban az ország ellenálló képességét gazdasági téren is. „A trianoni békeszerződés következtében Csonka-Magyarország nemzetközi fizetési mérlege állandóan növekvő tartozási egyenleget mutat, ami az országot egyre sorvasztó gazdasági és pénzügyi elszigeteltségre kárhoztatja... Ennélfogva az állam, valahányszor a trianoni békeszerződés rendelkezéseinek megfelelően fizetéseket vagy egyéb szolgáltatásokat kénytelen teljesíteni, ezt az államháztartásban mutatkozó nagy hiány következtében csakis újabb államjegyek kibocsátásával érheti el. Az államjegyek ilyen ellenszolgáltatás nélküli kibocsátása és szaporítása azoknak további értékcsökkenéséhez vezet” (Fellner, 1922:1, 29).

Simonyi-Semadam Sándor miniszterelnök azonban a problémák legyőzésére szólított fel, midőn parlamenti beszédében azt mondta: „nagy áldozatot kérünk a nemzet-től, most nem meghalni, hanem dolgozni kell a hazáért”.¹¹

A MAGYAR JEGYINTÉZETTŐL A MAGYAR JEGYBANKIG

1922 májusában kötötte meg Magyarország és a Felszámoló Bizottság azt a megállapodást, amely szerint a magyar kormány lezárta az Osztrák–Magyar Bank rá vonatkozó részével kapcsolatos ügyeket, s megvásárolta az Osztrák–Magyar Bank Magyarországnak a trianoni békediktátumot követően létrejött határain belül fekvő ingatlan- és ingó vagyonát (Bácskai, 1993:418).

A Magyar Közgazdasági Társaság már 1920. május 5-én ankétot tartott, hogy szakmai javaslatot dolgozzon ki a jövőendő időszak monetáris és fiskális politikájának koncepciójáról. 1920 tavaszára az is világossá vált, hogy az önálló magyar jegybank létrehozásának és az önálló bankjegykibocsátásnak még nincsenek meg a gazdasági alapjai, az ország nemesfémkészletét még a Jóvátételi Bizottság zálogjoga terhelte. A készpénzforgalom számára az állam csak úgynevezett államjegyeket tudott kibocsátani.

A volt kormányzati tisztségviselőkből álló konzultatív testület, az 1921. évi V. törvénycikkkel életre hívott Országos Pénzügyi Tanács javasolta egy átmeneti jegyintézet

felállítását. „A szerv, amely a jegybank funkcióit átvinné, teljesen átmeneti jelleggel, a jegybank felállításáig valamely, az állami adminisztrációtól lehetőleg független közhivatali intézmény lenne, amely az Osztrák–Magyar Bank magyarországi szervezetének és berendezésének kívánatos részbeni felhasználásával az átmenetet minden megrázó kódtatás nélkül biztosíthatná.”¹²

Az új, stabil fizetőeszköz fedezetét biztosító jelentős aranykészlettel bíró, autonóm jegybank létesítéséig, átmeneti intézményként, a Pénzügyminisztériumnak alárendelt Magyar Királyi Állami Jegyintézetet hozták létre, amely 1921. augusztus 1-jén kezdte meg működését.¹³ A pénzkibocsátás joga még az államnál maradt, így az állam a Jegyintézet útján államjegyeket bocsátott ki, amelyek nem tekinthetők jegybank által kibocsátott bankjegyeknek.

A Jegyintézet elnökét az államfő nevezte ki, erre a posztra a nagy tekintélyű Popovics Sándor volt a legmegfelelőbb jelölt, aki jelentős pénzügyigazgatási (pénzügyminiszteri és jegybanki) tapasztalattal rendelkezett. A kinevezésre irányuló kormányzati előterjesztés így jellemezte: „Popovics Sándor egy apa gondosságával figyelmeztet és támogatja az egész magyar gazdasági életet [...] mindent lát, mindenkit ismer, mindenkit megmér, mindenről tud, és mindenről és mindenkiről megvan a véleménye [...] magányos ember, élő szobor, kemény kőszikla” (Radnóti, 1926:80–85). Popovics Sándor is világosan látta, hogy a Jegyintézet lehetőségei korlátozottak, már a 1921. július 11-én megtartott alakuló ülésen kijelentette, hogy „a jegyintézet legfőbb hivatását, örködni a pénzérték felett, csak csekély mértékben teljesíthetjük, mert az ehhez szükséges anyagi hátvéd hiányában vagyunk”.¹⁴

Az országban az árszínvonal folyamatosan emelkedett, a gazdasági stabilizáció nem sokáig nélkülözhetette az infláció megfékezésére és stabil fizetőeszköz kibocsátására képes önálló jegybankot.

Popovics Sándornak mindig határozott meggyőződése volt, hogy árstabilitás nélkül nincs gazdasági stabilitás sem. „Az inflációnak minden szaporítása, bármifelé történik is, meglevő értéket semmisít meg, mégpedig sokkal nagyobb mértékben, mint aminőben az ily módon létrejött alkotás a közvagyonot növeli, és azok az országok kerülnek ki legelébb a bajból, amelyek az inflációt legkorábban megállították és normális viszonyokat léptettek életbe” (Popovics, 1929).

Amikor a jegybank kapcsán a történeti alkotmányunk vívmányairól beszélünk, az infláció elleni küzdelem és a pénzügyi rendszer stabilitása olyan értékek, amelyek évszázadokat átívelően meghatározták a magyar politikát. Teljesen összecseng Popovics Sándor szavaival a mai jegybank célkitűzése, hiszen az MNB elsődleges célja az árstabilitás elérése és fenntartása.

„KONZERVATÍVNAK KELL LENNI AZ ELVEKBEN ÉS HALADÓNAK
A FELADATOK FELISMERÉSÉBEN ÉS TELJESÍTÉSÉBEN”

Popovics Sándor már 1909-ben megfogalmazta azt az élete során végig követett szabályt, hogy „konzervatívnak kell lenni az elvekben és haladónak a feladatok felismerésében és teljesítésében”. Ez a jegybanki hitvallásnak is tekinthető szemlélet jól

kifejezi azt az összetartozást, ami a stabil értékrendi alap és az adott kor kihívásaira felelni képes kreativitás és innováció között fennáll, s ez az alapja a központi banki működésnek is.

Hosszú előkészületek után 1923 végére összeállt egy javaslat a létesítendő önálló jegybank koncepciójáról, amit a Népszövetség Tanácsa elé is terjesztettek. Ebben a javaslatban szerepeltek az önálló magyar jegybank legfontosabb jellemzői, hogy kizárólagos bankjegykibocsátási joggal bír, központi bank, vagyis a bankok bankja, irányítja a monetáris politikát, meghatározza a jegybanki kamatlábat, olyan politikát kövessen, amely stabilan tartja a fizetőeszköz értékét, leszámítolja a kereskedelmi váltókat, az állam pénztáraként működik, de legyen teljesen független a kormánytól.¹⁵ A Népszövetség Pénzügyi Bizottsága a magyar szanalási program részeként hagyta jóvá a jegybanki tevékenységekre vonatkozó irányelveket.

Bethlen István miniszterelnök 1924. március 27-én terjesztette a nemzetgyűlés elé az államháztartás egyensúlyának helyreállításáról, a Magyar Nemzeti Bank létesítéséről és szabadalmáról, továbbá az államháztartás hiányainak fedezése céljából felveendő belső kölcsönről szóló törvényelőterjesztés-csomagot.¹⁶ Az előterjesztés szükségszerűen együtt kezelte a gazdasági és pénzügyi stabilitás megteremtése érdekében fontos lépéseket.

A Magyar Nemzeti Bank létesítésének célja, legfőbb feladata „a pénz megbomlott jogrendjének helyreállítása” volt. Az MNB alapításától kezdve elsődleges hivatásának tekintette a forgalomban lévő pénz értékének megóvását és védelmét, különösen is sikeres első lépés volt ezen az úton az új fizetőeszköz, a pengő bevezetése 1926-ban. Kiegyensúlyozott politika és szigorú következetesség kellett a jegybanki függetlenség érvényesítéséhez, ugyanakkor a megalapozott állami gazdaságpolitikai célok támogatásához.

1924. április 26-án kihirdették az 1924. évi V. törvénycikket a Magyar Nemzeti Bank létesítéséről és szabadalmáról. Május 24-én megtartották az MNB alakuló közgyűlést a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében, két nappal később Popovics Sándor elnök letette hivatali esküjét a kormányzó előtt mint az MNB első elnöke. Az MNB Főtanácsa megválasztotta az alelnököket és az igazgatókat. A Magyar Nemzeti Bank 1924. június 24-én megkezdte üzleti tevékenységét.

KREATIVITÁS ÉS STABIL ÉRTÉKREND

„Supra firmam petram”, azaz kemény kősziklára épült, olvashatjuk I. András királynak a tihanyi apátság alapításáról szóló, 1055-ben kiadott oklevelében. A stabil fizikai és lelki megalapozottságra egyaránt utaló kifejezés a magyar történelem oly sok intézményére, így a tihanyi alapítást sok évszázaddal követő jegybankra is vonatkoztatható. A jogszabályi rendelkezések normativitása mellett a kősziklaként jellemzett Popovics Sándor mint első elnök személye, hatalmas szaktudása, tapasztalata és szilárd értékrendje jelentette azt a garanciát, hogy az induló önálló központi banki működés hazánkban is sikeres legyen.

Kötelességünk megbecsülni országunk, benne intézményeink történetét, hogy olyan jövőt építhessünk, amelynek szilárd értékrendi alapjai vannak, és így a jövőbeni

működés is jó gyümölcsöket hozhat. Ez nem egy öncélú konzervativizmus, a múlthoz való merev ragaszkodás, hanem emlékeztetés arra, hogy úton vagyunk, amelyen előre kell haladunk, a célt szem előtt tartva, vagyis „a hagyomány a jövő biztosítója, nem pedig hamut őrző doboz” (Gustav Mahler).

A pénzügyi rendszer stabilitásának biztosítása egy folyamatosan elvégzendő feladat, egy olyan út, amelyen együtt járunk, amennyiben a közjót szem előtt tartjuk, és elköteleződünk a történeti gyökerekkel rendelkező értékrend tiszteletben tartása mellett.

A jogszabályi normativitás egyértelműségével és kötelező erejével fejezi ki az érték-alapozott jogalkalmazás követelményét az Alaptörvényünk, amely szerint az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.¹⁷

Új időkre új stratégiát kell alkotni. A jó kormányzás stabil közös értékrendet és célokat feltételez. Az emberi személy és méltóság feltétlen tisztelete, a helyes emberkép vállalása kulturális értelemben is értékválasztás. Egy megújult világ víziója a megújult világ realitásaiért. Szükségünk van helyes ítélőképességre, birtokolnunk kell a megkülönböztetés képességét. Ehhez stabil értékrend is szükséges, nem mondhatunk le az igazság megismerésének igényéről, a helyes és helytelen megkülönböztetéséről. A kihívások nem letargiába taszítanak, hanem esélyt adnak a dolgok újragondolására, jó irányba történő továbbfejlesztésre.

A megváltozott életkörülmények megváltoztatott életmódot is magukkal hoznak, ez jelentsen rendezettebb, helyénvalóbb, vagyis a maga helyét megtaláló cselekvéseket. Az értékrend adja meg a leleményesség és a hősiesség működési keretét. A leleményesség hajlandóvá tesz arra, hogy megszokott kereteken kívül is gondolkodjunk, hogy merjünk paradigmákat megkérdőjelezni, újat alkotni. Néha ez újdonságot jelent, néha a múltban már működő elv újrafelfedezését, kreatív újjáteremtését.

Az értékrend őrzése nem a struktúrák és gyakorlatok konzerválását jelenti. A világ sokszor kizökkent bennünket komfortzónánkból, életünk, működési módunk újragondolására, korrekciójára is késztet. Természetesen ragaszkodunk alapvető céljainkhoz, szilárd értékrendünkhöz, a biztonsághoz és stabilitáshoz, de a megváltozott körülmények mindezen alapokon új építményeket is követelhetnek, új struktúrák létrehozására ösztönözhetnek. Stabil értékrend nélkül viszont irányvesztettek lehetünk. A világ művelésének és őrzésének kettős felelőssége aktivitást jelent, a valóság ismeretét, reflexiókat, bátorságot, a megújulás képességét, és ugyanakkor bölcsességet és hűséget is.

JEGYBANKI INTÉZMÉNYI IDENTITÁS

A jelen cikkben vázolt történeti előzmények rávilágítanak arra, hogy egy intézménynek is van sajátos identitása, amely meghatározza működésének módját. Jogi megközelítésben egy ország, azon belül a közjogi intézmények működése szempontjából meghatározó az alkotmányos identitás. Magyarország alkotmányos identitásának kérdését az Alkotmánybíróság is vizsgálta.¹⁸ Az ország alkotmányos önazonossága, vagy egy intézmény önazonossága nem statikus és zárt jellegű, hanem egy stabil és

változatlan értékrendi alapozás mellett élő szövet, amely folytonosan képes a megújulásra.

Az MNB esetében ilyen stabil alapot jelent a történetiségében is folyamatosan tetten érhető törekvés az ország pénzügyi stabilitásának biztosítására, a gazdasági szereplők forráshoz juttatásának elősegítésére, az autonóm működés, a közjót szolgáló, értékelvű, emberközpontú szemléletmód. Egyebek mellett ezek képezik a történeti alkotmányunk olyan, a jegybanki működést érintő vívmányait, amelyekre a jegybankra vonatkozó alkotmányos és egyéb jogi normák rendszere épül.

Az intézményi önazonosság az egyetemes értékrendi alapozottság mellett egyedi sajátosságokat is hordoz, amelyek csak az adott intézményre, vagy az intézménynek működési területként szolgáló országra jellemzők. Magyarország esetében az ország alkotmányos kormányzása egyike volt azoknak az alapértékeknek, amelyekhez a nemzet mindenkor ragaszkodott, és amely akkor is élő érték volt, amikor az országot vagy nagyobb részét idegen hatalmak tartották megszállásuk alatt.¹⁹ Ezeket a jogi értékeket a magyar alkotmány részét képező jogszabályok jelenítették meg (például az Aranybulla, szokásjogi gyűjtemények, 1848. áprilisi törvények stb.). A magyar jegybanki identitást is elsődlegesen a rá vonatkozó jogszabályok határozzák meg azzal, hogy a jogszabályok tartalma is jól nyomon követhető történeti fejlődés eredménye. A jogszabályi rendelkezések mellett azonban az intézményi kultúra és értékrend is elvitathatatlannul meghatározója a működésnek.

A Magyar Nemzeti Bank ezt az intézményi önazonosságot határozta meg, amikor belső normarendszerként Alapokmányt adott közre (MNB, 2014). Ezzel az MNB újrafogalmazta küldetését, jövőképét, alapértékeit, illetve kiemelt stratégiai és intézményi céljait. Ez a hitvallás szól az MNB-nek a társadalomban, az intézményrendszerben és a polgárok, hazai vállalkozások életében, működésében betöltött helyéről és szerepéről. Az Alapokmány ugyanakkor egyszerre a „jó kormányzás stratégiája” és intézményi stratégia, valamint belső „alkotmányos kerete” is a jegybanki működésnek.

Az MNB vezetése a törvényi kötelezettségek alapján arra törekszik, hogy a monetáris politika felelős irányításával és a magyar gazdaság fenntartható növekedését biztosító, kiszámíthatóan működő pénzügyi rendszer támogatásával hozzájáruljon a társadalmi jóléthez. A jegybank tevékenységének két legfőbb pillére ezért a függetlenség és a felelősség, amely alapértékként szolgál valamennyi döntése meghozatalában.²⁰

A SZABÁLYOK ÉRTÉKTARTALMA, FELELŐS INNOVÁCIÓ

Az Alaptörvénynek a gazdasággal kapcsolatos rendelkezései értéktartalmat hordoznak. Az Alaptörvény M) cikkében megfogalmazott értékteremtő munka és tisztességes gazdasági verseny követelménye egyszerre utal egy történetileg alátámasztott értéktartalomra és az etikai követelmények objektív világára, másrészt nem jelenti akadályát az ilyen kapaszkodók – ha úgy tetszik, kánonok – mentén kibontakozó innovációnak, kreativitásnak.

Már a római jog sem pusztán az ember alkotta jog rendjével számolt, hanem a jogalkalmazás során figyelemmel volt az erkölcsi és az isteni törvények rendjére is.

Ez megjelenik a magyar alkotmányosság első pilléréként számon tartott *Intelmekben* is, amelyet Szent István király intézett Imre herceghez: „mindent [...] törvény éltet s tart fenn [...] részben isteni parancsok és rendeletek, részben világiak, valamint a nemesek meg az élemedett korúak tanácsai és javaslatai kormányozzák, védik”²¹. Ez a hagyomány az Alaptörvény rendelkezéseiben él tovább, az értékalapozottság és a felelős innováció áthatja a magyar jogrendszer egészét. „A magyar közjog gazdag hagyományra építkezett, évszázadokon át Európa egyik legkreatívabb, egyik leginnovatívabb alkotmányjoga volt” (Szájer, 2019).

Deák Ferenc fogalmazta meg szemléletesen, hogy: „Alkotmányunk történelmi alkotmány, nem egyszerre készült, hanem a nemzet életéből fejlett ki, s a nemzet szükségéhez s a kor igényeihez képest mind a nemzet jogait, mind a királyi jogokat illetőleg, lényegben és formában időnként változásokon ment keresztül. Vannak újabb törvényeink közt olyanok, melyek nem elvben és lényegben, hanem inkább formában újak, s csak tisztább, határozottabb és rendszeresebb alkalmazását írják körül a régiebb törvényekben is előforduló elveknek” (Deák, 1889).

A jegybanki működésnek is van „lelke”. A megfelelés nem kizárólag jogi fogalom, hanem kultúra és értékrend, stabilitás és kreativitás, rendezett viszony önmagunkhoz és a világhoz. A megfelelés minősége nagyban befolyásolja azt is, hogy miként reagálunk váratlan, új kihívásokra. Megzavarodunk, vagy továbblépésre, megújulásra használjuk fel a helyzetet? Egy helyes és észszerű rendezettség alapjai benne vannak az emberi természetben, az intézményi kultúrában is. A körülmények mérlegelése és az értékek figyelembevétele révén jutunk el a felelős innovációig.

ÉRTÉKALAPÚ MŰKÖDÉS

Az MNB – figyelembe véve sajátos alkotmányos státuszát és autonómiáját – a rendelkezésére álló eszközökkel mindent megtesz az értékalapú működés megerősítése érdekében. Az MNB a jegybanki feladatok hatékony elvégzését biztosító szervezeti struktúrát alakított ki, megalkotta és folyamatosan fejleszti a szervezeti és működési rendre vonatkozó szabályrendszert, a jogszabályi rendelkezések alkalmazásán túl az alapító okiratában, alapokmányában, társadalmi felelősségvállalási stratégiájában, etikai szabályaiban értékek és elvek melletti elkötelezettségét rögzítette, szakmai és működési stratégiáiban meghatározottak szerint biztosítja a jegybanki célok elérését, feladatainak ellátásához megfelelő erőforrásokat rendel, valamint kontrollmechanizmusokat alkalmaz a működés ellenőrzésére, a kockázatok kezelésére.

A felelős jegybank aktív szerepet vállal az értéktudatos, megújult közgondolkodás formálásában, ezt meghatározónak tekinti a szervezetfejlesztés, a belső képzések, valamint az ösztársadalmi szemléletformálás során is, amely célokat kiemelt fontosságúnak tartja, és a rendelkezésre álló eszközeivel szolgálja.

A történelem viharai a magyar jegybankot sem kímélték, sokszor kellett problémákat megoldani, amelyek lehetőségek is, mert az értékekre figyelve, megoldásokat keresve, szükség szerint a világ dolgaihoz való hozzáállásunkon változtatva, túljutunk ezeken. Az értékrendi alap, a felelős és hosszú távon is fenntartható, etikus gazdálko-

dás, az embert középpontba állító, a közjót szolgáló társadalom- és gazdaságszervezési modellek új paradigmát jelentenek. Olyan időszakban vagyunk, amikor a változások korszakváltást is jeleznek. A jövő működési módját most kell elhatároznunk, tudatosítanunk, és a gyakorlatban megvalósítanunk.

A jegybank alkotmányos feladatköre, autonómiája révén nagyon széles lehetőséggel rendelkezik a monetáris politika megvalósítására, a pénzügyi rendszer stabilitásának biztosítására. Ez az erős felhatalmazottság lehetőség és felelősség egyszerre. Stabil értékrend, a fenntartható jövő iránti elkötelezettség, az embert, az élet kultúráját szolgáló felelősség és kreativitás. Ezek azok az alapok, amelyek folytonosan változó környezetben is garantálni tudják a jegybanki politika sikerességét. Mélyre nyúló történeti gyökerek táplálják ezt.

Popovics Sándornak, az MNB első elnökének üzenete máig hatóan irányadó a jegybanki feladatok ellátásában: „mutassuk meg országnak, világnak, hogy bízunk erőnkben, és látjuk a jobb jövőt!”

JEGYZETEK

¹ https://mpee.hu/hir/Szent_Istvan_erdeme_hogy_uj_kuldetestudatot_adott_dinasztiajanak.html.

² Magyarország Alaptörvénye, 41. § (1) bekezdés.

³ Magyarország Alaptörvénye, R Cikk (3) bekezdés.

⁴ Lásd a 33/2012. (VII. 17.) AB határozatot a bírók függetlenségéről.

⁵ A Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 3–4. §-ai.

⁶ IV. Béla királytól már igazolható a jogintézmény léte (1256), de már Szent Istvántól lehetnek kezdeményei.

⁷ A pizetumjog alapján az érsek díjazást kapott, a nemesfém minden márkája után 1/48-ad (azaz 1 pizetum) részt.

⁸ A pizetumjog lassú elenyészésének folyamata a 15. századtól kezdődött, az ellenőrzési kötelezettségek háttérbe szorultak, az érsek számára jövedelmet biztosító privilégiummá vált egészen az 1892-es pénzreformig, amikor jelképes váltság fejében megszüntették.

⁹ Az első ilyen intézmény a svéd Riksbens Standers Bank volt 1668-as alapítással, ezt követte a Bank of England 1694-ben, a Német Királyi Bank 1765-ban, a Banque de France 1800-ban.

¹⁰ OL Z. 1. 50. cs. 1/I. Osztrák–Magyar Bank budapesti főintézetének jelentése, 1921. január 8.

¹¹ *Nemzetgyűlési Napló*, 1920. március 17.

¹² *Pesti Napló*, 1920. május 27.

¹³ 1921. évi XIV. törvénycikk a pénzforgalom ideiglenes szabályozásáról a Magyar Nemzeti Bank felállításaig.

¹⁴ OL Z. 2. 1. cs. 1921. július 11-i jegyintézeti tanácsülés.

¹⁵ League of Nations, Financial Reconstruction of Hungary, 1926, 61–62.

¹⁶ *Nemzetgyűlési Napló*, XXII. k. 262. ülés, 1924. március 27.

¹⁷ Lásd az Alaptörvény 28. cikkét.

¹⁸ Lásd a 22/2016. (XII. 5.) AB határozatot az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésének értelmezéséről. A magyar Alkotmánybíróság az alkotmányos identitás fogalma alatt Magyarország alkotmányos önazonosságát érti, és tartalmát az Alaptörvény egésze, illetve egyes rendelkezései alapján, az Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése szerint azok céljával, a Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaiaval összhangban, esetről esetre bontja ki.

¹⁹ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat.

²⁰ Lásd az MNB Alapokmányának bevezető rendelkezéseit.

²¹ *Szent István király Dekrétumainak Első Könyve, Intelmek Szent Imre hercegnek*. Előjáró beszéd 1. §.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bácskai Tamás (szerk.) (1993): *A Magyar Nemzeti Bank története I. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.*
Deák Ferenc (1889) *Emlékezete*. Ráth Mór Kiadó, Budapest.
- Fábián Gergely – Virág Barnabás (2018): *Bankok a történelemben: innovációk és válságok*. Magyar Nemzeti Bank Könyvsorozata, Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- Fellner Frigyes (1922): Csonka-Magyarország nemzetközi fizetési mérlege és a jóvátétel problémája. *Buda-pesti Szemle*, 50. évf., 549. sz., Különlenyomat.
- Hegedüs Lóránt (1920): A magyar éjtszaka. Székfoglaló a Kisfaludy Társaságban. *A Kisfaludy-Társaság Évlapjai, Új Folyam*, 53. sz., 78–101.
- Horváth István (2001): Az esztergomi királyi és érseki székhely az Árpádok korában. In: *Lux Pannoniae, Esztergom. Az ezeréves kulturális metropolis*. Konferenciakötet, Esztergom.
- Kahler, Frigyes (1987): Das Pizetum-Recht. A pizetum-jog. In: *A debreceni Déri Múzeum évkönyve 1986*. Debrecen.
- Kolozsi Pál Péter – Lentner Csaba – Parragh Bianka (2018): Közpénzügyi megújulás és állami modellváltás Magyarországon. *Polgári Szemle*, 13. évf., 4–6. sz., 28–51, <https://doi.org/10.24307/psz.2017.1204>.
- Lehmann Kristóf – Palotai Dániel – Virág Barnabás (2017): *A magyar út – célzott jegybanki politika*. Magyar Nemzeti Bank Könyvsorozata, Magyar Nemzeti Bank, Budapest.
- Lentner, Csaba (2010): A Few Historic and International Aspects of the Hungarian Economic Crisis and Crisis Management. *Public Finance Quarterly*, Vol. 55, No. 3, 581–605.
- Matolcsy György (2015): *Egyensúly és növekedés*. Kairosz Könyvkiadó, Budapest.
- Matolcsy György – Palotai Dániel (2018): A magyar modell: A válságkezelés magyar receptje a mediterrán út tükrében. *Hitelintézeti Szemle*, 17. évf., 2. sz., 5–42, <https://doi.org/10.25201/hsz.17.2.542>.
- MNB (2014): *Függetlenség és felelősség. A Magyar Nemzeti Bank Alapokmánya*. www.mnb.hu/letoltes/a-magyar-nemzeti-bank-alapokmánya.pdf.
- Popovics Sándor (1929): *A pénz értékállandósága*. Előadás a Magyar Cobden Szövetség szemináriumán, március 5-én. Cobden-Könyvtár, Magyar Cobden Szövetség 38., Budapest.
- Radnóti József (1926): *Mi volt itt? A konjunktúra története Hegedüs Lóránt bukásától Popovics Sándor eljöveteleig*. Újságüzem könyvkiadó és nyomda rt., Budapest.
- Szájcer József (2019): A magyar alaptörvény államfelfogásáról. In: Orbán Balázs – Szalai Zoltán (szerk.): *Ezer éve Európa közepén. A magyar állam karaktere*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány.
- Tóth Csaba (2020): *Bardus, grossus, florenus. Pénzverés az Anjouk Magyarországon*. Martin Opitz Kiadó, Budapest.
- Zolnay László (1983): *A középkori Esztergom*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.